

THE UNIQUENESS OF EXPRESSION OF PHRASEOLOGICAL EXPRESSIONS IN OUR LANGUAGE AND ESPECIALLY IN THE SPEECH PROCESS

Shamuratova Malohat

Assistant teacher of the Department of Social and Humanities, Nukus
branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan

Matyakubova Madina

Uz.D.S.M.I N.F. 1st year student of library information activity

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11394244>

ARTICLE INFO

Received: 23th May 2024

Accepted: 29th May 2024

Online: 30th May 2024

KEYWORDS

Phraseology, phraseologism,
phrase, synonymy,
emotional-expressive color,
linguo-cultural features,
meaning, figurative
meaning.

ABSTRACT

Phraseologisms are one of the units that make up the vocabulary of the language. Phraseological expressions appear in speech as a language unit. Phrases make the speech impressive and colorful. Phraseological expressions reflect the cultural linguistic wealth of the people who speak a certain language and help to reveal the specific features of their worldview. In this article, it is phraseological expressions and methods of their analysis that are revealed, since the study and analysis of expressions in every language is important for every field of linguistics.

FRAZELOGIK IBORALARNING TILIMIZDA VA AYNIQSA, NUTQ JARAYONIDA IFODA ETISHNING O'ZIGA XOSLIGI

Shamuratova Malohat Ilhambekovna

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali Ijtimoiy-gumanitar fanlar
kafedrasi assistent o'qituvchisi

Matyoqubova Madina O'ktam qizi

O'z.D.S.M.I N.F. Kutubxona axborot faoliyati yo'nalishi 1-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11394244>

ARTICLE INFO

Received: 23th May 2024

Accepted: 29th May 2024

Online: 30th May 2024

KEYWORDS

Frazeologiya, frazeologizm,
ibora, sinonimiya,
emotsional-ekspressiv
bo'yoq, lingvokulturologik
xususiyatlar, o'z ma'no,
ko'chma ma'no.

ABSTRACT

Tilning lug'at tarkibini tashkil etuvchi birliklardan biri frazeologizmlardir. Frazeologik iboralar til birligi sifatida nutqda namoyon bo'ladi. Iboralar nutqning ta'sirchan va bo'yoqdor bo'lishini ta'minlaydi. Frazeologik iboralar ma'lum bir tilda so'zlashuvchi xalqning madaniy til boyligini aks ettiradi va ularning dunyoqarashining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga yordam beradi. Ushbu maqolada aynan frazeologik iboralar va ularning tahlil qilish usullari ochib berilgan zero, har bir tildagi iboralarni o'rganish va tahlil qilish har bir tilshunoslik sohasi uchun muhim hisoblanadi.

Frazeologik iboralar tilning muhim tarkibiy qismlari bo'lib, ular bizga yanada samarali va samarali muloqot qilishimizga yordam beradi. Bu iboralar alohida so'zlarning to'g'ridan-

to'g'ri ma'nosidan farq qiladigan o'ziga xos ma'noga ega bo'lgan so'zlarning turg'un birikmasidir. Ular odatda kundalik tilda qo'llaniladi va turli kontekstlarda, jumladan suhbatlar, kitoblar va ommaviy axborot vositalarida topilishi mumkin. Frazeologik iboralar, o'zbek tilida ham keng qo'llaniladi va ularning o'rne juda muhimdir. Frazeologiya – bu tilshunoslikning alohida bir bo'limi bo'lib, tilda ikki yoki undan ortiq so'zdan tarkib topib, ko'chma ma'no ifodalaydigan, ma'nosi bir so'zga teng keladigan turg'un birikmalarni o'rganadi. Frazeologik iboralar juda foydali bo'lishining asosiy sabablaridan biri ular murakkab fikrni ixcham, ixcham, ixcham tarzda yetkaza olishidadir. Frazeologik iboralar samarali muloqot qilishimizga yordam berishdan tashqari, tilimizga rang va tekstura qo'shadi. Ushbu iboralarni qo'llash orqali biz nutqimizni yanada qiziqarli va qiziqarli qilishimiz mumkin. Masalan, “u juda jahldor” deyish o'rniga, kuchliroq his-tuyg'uni bildirish va tinglovchi ongida yorqinroq tasvirni yaratish uchun “u aqldan ozgan” iborasidan foydalanishimiz mumkin.¹ Frazeologik iboralar ko'pincha tilimizga hazil qo'shish uchun ishlatiladi. Ushbu iboralarni aqli yoki kutilmagan tarzda qo'llash orqali biz nutqimizni yanada qiziqarli va qiziqarli qilishimiz mumkin. Bundan tashqari, frazeologik iboralar boshqalar bilan munosabatlarni o'rnatishga va umumiy tushunish tuyg'usini o'rnatishimizga yordam beradi. Ushbu tanish iboralarni qo'llash orqali biz tinglovchilarimiz bilan bog'lanib, bir xil til hamjamiyatining bir qismi ekanligimizni ko'rsatishimiz mumkin. Bu muloqotni osonlashtirishga yordam beradi va o'zaro munosabatlarni yanada silliq va muvaffaqiyatli qiladi. Frazeologik iboralar o'rganilishi, ya'ni frazeologizmlar, tilning lug'at tarkibini tashkil etuvchi muhim birliklardir. Ular nutqda namoyon bo'ladi va nutqning ta'sirchan va buyoqdor bo'lishini ta'minlaydi. Frazeologik birliklar, ma'lum bir tilda so'zlashuvchi xalqning madaniy til boyligini aks ettiradi va ularning dunyoqarashining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga yordam beradi. Har bir tildagi frazeologizmlarni o'rganish muhim hamda qiziqarli hisoblanadi. Frazeologizm haqida Xudoyqulov Behzod va Ruziboyeva Dildora tomonidan yozilgan “Frazeologik iboralar o'rganilishi haqida ayrim mulohazalar” nomli maqola mavjud. Maqolada frazeologik iboralarni o'rganish holati bo'yicha ayrim mulohazalar keltirib o'tilgan.²

Frazeologik iboralarni qo'llashning yana bir afzalligi shundaki, ular bizga tilda yanada ravon va tabiiyroq ovoz berishimizga yordam beradi. Agar biz ushbu iboralarni to'g'ri va o'rinli ishlatsak, biz tilni yaxshi bilishimizni va muloqot qobiliyatlarimizda qulay va ishonchli ekanligimizni ko'rsatishimiz mumkin. Bu bizga boshqalar bilan o'zaro munosabatlarimizda ishonchlilik va obro'-e'tiborni oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, frazeologik iboralar tilning madaniy nuanslarini tushunish va qadrlashimizga yordam beradi. Bu iboralar aksariyati ma'lum bir madaniyatning tarixi, an'analari va qadriyatlaridan kelib chiqqan bo'lib, ulardan foydalanish orqali o'sha tilda so'zlashuvchi xalqning tafakkuri, dunyoqarashi haqida tushunchaga ega bo'lishimiz mumkin. Bu bizning madaniy

¹ Rahmatullayev. Sh “O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati”. – O'qituvchi, 1978.

² Qosimova A. “O'zbek va ingliz frazeologiyasi”. – Scientific progress, 2021. (“Uzbek and English phraseology”).

xabardorligimiz va sezgirligimizni oshirishi mumkin. Frazеologik iboralarni o'rganish ham til ko'nikmalarimizni yaxshilashga va so'z boyligimizni kengaytirishga yordam beradi. Ushbu iboralarni o'rganish va ishlatish orqali biz yangi so'z va iboralarni o'rganishimiz, shuningdek, so'zlarning kontekstda qanday ishlatilishini chuqurroq tushunishimiz mumkin. Bu bizning til qobiliyatimizni boyitadi va bizni yanada samarali muloqotchilarga aylantiradi.

Frazеologik iboralar nutq jarayonida quyidagi ahamiyatlarga ega:

- Nutqning ta'sirchan va boyoqdor bo'lishini ta'minlaydi.
- Madaniy til boyligini aks ettiradi va so'zlashuvchi xalqning dunyoqarashining o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi.
- Gap tarkibida kelishi va nutq uslubida qo'llanilishi bilan ahamiyatli.³

Iboralarning qo'llanish joyi asosan badiiy uslubdir, lekin publitsistik va so'zlashuv uslublarida ham xilma-xil tasviriy-uslubiy vazifalarni bajaradi. Masalan, "kapalagi uchib ketdi" iborasi "qo'rqdi" degan ma'noni anglatadi va "lom-mim demadi" iborasi "indamadi" degan ma'noni ifodalaydi. Ko'ngli og'ridi|| iborasi ichki sintaktik qurilishi issiqlik gapga teng, ayni shu iboraning ko'nglini og'ritmoq varianti esa birikmaga teng. Bunday sintaktik qayta qurilish esa fe'l iboraga nisbat yasaliishi munosabati bilan yuz beradi; o'timsiz fe'l bosh kelishikdagi ot bilan munosobatga kirishgan bo'lsa, orttirma nisbat yasovchisini olib, o'timliga aylangach, o't komponentning bosh kelishigi tushum kelishigiga almashadi. Ko'rinadiki, bir komponentdagi grammatik o'zgarish bo'lgan komponentga ham shunga muqobil o'zgarishni talab qiladi, natijada gapga teng holat birikmaga teng holatga o'tadi. Bunday ikki xil sintaktik qurilish bo'la oluvchi iboralar anchagina: " ko'zi ko'r, qulog'i bo'ldi" - "ko'zni ko'r qulog'ini kar qilmoq"; "ko'zini moshdek ochmoq-ko'zi moshdek ochildi" *ka-bi*.

Frazеologik iboralardan foydalanish ham boshqalar bilan o'zaro munosabatlarimizda tushunmovchilik va noto'g'ri aloqalarni oldini olishga yordam beradi. Ushbu iboralar aniq ma'no va foydalanish qoidalariga ega, shuning uchun ushbu konventsionalizatsiyalarga rioya qilish orqali biz xabarimiz aniq va oson tushunilishini ta'minlashimiz mumkin. Bu chalkashlikning oldini olishga va muloqotimiz samaradorligini oshirishga yordam beradi. Frazеologik iboralarning qo'llanishi haqida gapirishimiz mumkinligi bor bo'lgan bu mufassal mavzuni ilmiy yoki konferensiya darajasida qilib, lekin o'zbek tiliga mos ravshan va izohlash qiladi. Bu mavzu, o'zbek tilining so'z qo'llanishini oshirishga va uning ahamiyatiga e'tibor qaratilishi kerak. Bu qo'llanish uslubini o'rganish va uning talqinini o'rganish, oson emas. Qatorlik, esa, bu mavzuni oshirish, amaliyoti va olingan mahsulotlar bilan mudhishlik darajasida ko'rsatishimiz mumkin. Frazеologik iboralar, kalit, o'zbek tilida yordam uchun muhim korxona ega bo'lgan iboralar bo'ladi. Ular, adabiyot til doirasiga kiradi va ko'p muqobil mavzularni ma'qullash uchun ko'rsatkich. Bu iboralar qo'llanish tartibi, iloji bo'lgan asos va sotib olish bilan ko'chirish. Ularni o'rganishdan maqsad, oila, tarkib, o'lmishni yoki odatlarni farq qilishga yordam beradi. Bu iboralar, o'zbek adabiyot tilining amaliyoti va axborot bilan bog'liq bo'lgan. Frazеologik iboralar, o'zbek tilining so'z qo'llanishining asosiy qismlaridan

³ Urokov Sh, Isayeva M. "Linvokulturologik iboralar va ularning semantik ma'nolari". – "Sharq tillarini o'qitishning dolzarb masalalari" mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya, 2022. ("Linvocultural expressions and their semantic meanings").

biri. Ularning o'zida o'zbek tilining ajoyibliklarini anglab yetishingiz mumkin. Ularning mazmunini o'rganishga a'zo bo'lmoq, ushbu bolaga yordam beradi va fahm setingizni kuzatishga yordam beradi. Ular, o'zbek tilini boshqa so'zsanoati madaniyatlari bilan bog'lagan holda o'rganish birinchi bosqichda foydali bo'lishi mumkin.

Frazeologik iboralar, o'zbek tilida so'zlar va matnlar munosabatlari haqida ma'lumotlarni ko'rsatishda ham muhim narsa ega. Ular, so'zlar va matnlar tashqi aloqani aniqlik bilan yordam uchun to'g'ri keladi. Asosiy, matnlar maqsadli foydalanishni so'z va aniqlik bilan yodga solishdir. Bu, so'zlarning va matnlar aloqalarini fesh yoki yuklash orqali yuklarni olishning eng muhim qismi. O'zbek tilining so'z qo'llanishini oshirish va aniqlik turlari bilan oshirolgan jismidir. Ular har bir so'zning haqida har doim ajoyib o'rganishga yordam beradi. Ular, so'z qo'llanishini to'g'ri yordam fahm qilish uchun. O'z ma'nolarini kuchli darajada ifodalaydigan va obrazlilikni yorqin aks ettiradigan iboralardir. Ular turmushdagi turli voqea-hodisalarga guvoh bo'lish, kishilarning xilma-xil harakat-holatlariga baho berish, tajribalarni umumlashtirish asosida xalq chiqargan aniq-tiniq xulosalarning o'ziga xos obrazli ifodalaridir. Frazeologiya sohasida, frazeologik iboralar (frazeologizmlar) tilda ko'p vaqt bir qolipda ishlatilaverib, bo'linmaydigan (bir butun) holga kelib qolgan bo'ladi. Iboralar tarkibida eng kamida ikkita so'z qatnashadi va ular nutqning ta'sirchan va buyoqdor bo'lishini ta'minlaydi. Frazeologik iboralar ma'lum bir tilda so'zlashuvchi xalqning madaniy til boyligini aks ettiradi va ularning dunyoqarashining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga yordam beradi. Agar siz frazeologik iboralarning qo'llanishi haqida ko'proq ma'lumot olishni istasangiz, ularning turli misollarini va ularning nutqda qanday qo'llanilishini o'rganish mumkin. Misollar orqali frazeologik iboralar va ularning qo'llanishini yanada chuqurroq tushunish imkoniyatiga ega bo'lishingiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, frazeologik iboralar tilimiz va muloqotimizda muhim o'rin tutadi. Ular bizga murakkab g'oyalarni etkazishga, nutqimizga rang va tuzilish qo'shishga va boshqalar bilan munosabatlarni o'rnatishga yordam beradi. Bu iboralardan unumli foydalansak, biz tilda yanada ravon va tabiiyroq jaranglashimiz, uning lingvomadaniy xususiyatlarini anglashimiz, til bilimimizni yaxshilashimiz va tushunmovchiliklardan qochishimiz mumkin. Shunday ekan, jamiyatimizdagi barcha insonlar, ayniqsa tilshunoslikka endi qadam qo'yayotgan yosh tadqiqotchilar uchun frazeologizmlarni o'rganish va tadqiq etishda so'zlashuv uslubidagi iboralarni tadqiq va tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

References:

1. Rahmatullayev. Sh "O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati". – O'qituvchi, 1978.
2. Qosimova A. "O'zbek va ingliz frazeologiyasi". – Scientific progress, 2021. ("Uzbek and English phraseology").
3. Urokov Sh, Isayeva M. "Linvokulturologik iboralar va ularning semantik ma'nolari". – "Sharq tillarini o'qitishning dolzarb masalalari" mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya, 2022. ("Linvocultural expressions and their semantic meanings").
4. Kaxarov, Q., & Dehqonova, D. (2024). O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA IBORALARNING QO'LLANISHI. *Farg'ona Davlat Universiteti*, 30(1), 71. Retrieved from <https://journal.fdu.uz/index.php/sjfsu/article/view/35565>
5. Qahramonova D. "O'zbek va ingliz

tillari idiomalarini taqqoslashning lingual tahlili". – Ustozlar uchun, 2023. ("Lingual analysis of the comparison of Uzbek and English idioms").